

de København foretagen »omredigeren« af de lokale bornholmske ønsker om tilbagevenden til riget.

I mangt og meget kan en ny tids »liberalisering« af disputatsreglerne virke absurd; først sender man sin bog ud, og er anmeldelserne gunstige, sendes den til »efterkontrol« på et universitet. Men såfremt beskedne folk, der virker uden for de traditionelle lærdomscentre, opdager, at deres faglige indsats påskønnes, er det naturligvis blot glædeligt, at de kan opnå fagets anerkendelse.

For at opfylde formalia har forfatteren følgelig udsendt denne korte »introduktion« til den solide bog, der dels er koncentreret om problemets traditionsudvikling, fra dagbøger m.v. over Pufendorf, Holberg m.fl. og frem til det kritiske gennembrud (Fridericia m.fl.), hvorefter slutningen behandler nyeste forskning, hvor det lokale spørgsmål i høj grad viger for en enevoldsproblematik, og hvor det er forfatterens fortjeneste gennem sit forfatterskab at påvise, i hvilken grad den bornholmske udvikling indicerer, at Frederik III (eller »kredsen omkring ham«) en rum tid før 1660 nærrede enevoldsaspirationer.

Troels Dahlerup

Finn Askgaard og Arne Stade (red.):
Kampen om Skåne. (Forlaget ZAC og Co. ApS, Kbh. 1983). 442 s., ill.

Det foreliggende værk blev præsenteret for offentligheden ved en lille højtidelighed på Tøjhusmuseet i august 1983. Denne anmeldelse må derfor nok siges at være en lille smule post festum, hvilket i hovedsagen må lægges anmelderen til last. Bogens fremkomst skulle være en markering af 300-året for afslutningen af Den skånske Krig 1675-79. Bogen fremkom således også en anelse post festum.

Forsinkelsen kan have mange gode grunde, og bogproduktion er jo en langsommelig affære – ikke mindst når der, som i dette tilfælde, er tale om en internordisk affære, der har involveret 15 forskellige forfattere fra de fire nordiske lande og adskillige nordiske fonde. I betragtning heraf er det egentlig ganske imponerende, at det faktisk er lykkedes de to redaktører at bringe arbejdet til en heldig afslutning med så ringe en forsinkelse, som der her er tale om.

De egentlige udgivere er den danske og den svenske militærhistoriske kommission, som ved dette samarbejde har leveret et håndgribeligt bevis på, at det gamle had fra for 300 år siden nu endelig er glemt. Heldigt nok havde begge kommissioner i deres midte en kompetent person, som tillige var rede til at påtage sig det slidsomme redigeringsarbejde og ved deres egne bidrag sikre bogens faglige lødighed. Fra dansk side Finn Askgaard og fra svensk Arne Stade – begge kendte og respekterede navne blandt 1600-tals historikere. Selv har de været flittige bidragydere til værket, idet de tilsammen har skrevet ikke færre end de fem af værkets 18 afsnit.

Bogen indledes med en kyndig, men lidt tandløs historiografisk oversigt over Den skånske Krigs militære historie forfattet af Arne Stade (s. 9-22). Derefter følger en afdeling om krigens militærpolitiske baggrund (s. 23-112), belyst fra såvel dansk som svensk side. Forfatterne til disse afsnit er Finn Askgaard, Hans Korhonen og Gert Jeppsson. Denne baggrundsanalyse følges op af en afdeling, som behandler kampen på centralfronten (s. 113-266). Dermed menes kampene i Skåne og søkrigen i Østersøen. Forfatterne til disse afsnit er Poul T. Cohrt (landgangen ved Rå), Carl Eric Almgren og K. V. Nielsen (strategi og krigsledelse fra hhv. svensk og dansk side), Arne Stade, som be-

handler krigens store slag ved Halmstad og Lund, samt Finn Askgaard, der redegør for søkrigen. I den følgende afdeling (s. 267-334) behandles kampene i periferien. Ebbe Gyllenstierna tager sig af kampene i Tyskland, mens Pål Thorrud behandler Gyldenløvefejden. Birgit Arfwidsson Bäck udreder forholdene på Gotland under den danske besættelse, mens Jussi Lappalainen betragter krigen set med finske øjne.

Bogens fjerde afdeling (s. 335-98) hedder Bag fronterne og rummer to eminent bidrag, som belyser forholdene på hjemmefronterne. Berndt Fredriksson behandler efter det kendte mønster fra det store svenske krigsfinansieringsprojekt det økonomiske grundlag for den svenske krigsførelse. Desuden forsøger han en kortlægning af krigens ødelæggelser i Skåne. Henrik Didier Gautier beskæftiger sig på lige så grundig vis med den danske hjemmefront. Endelig behandler Göran Rystad og Svend Ellehøj i den afsluttende afdeling V (s. 399-430) krigens afslutning, samtidig med at de placerer den i den store europæiske magtpolitik. Bogen afsluttes med personregister, forkortelsesliste og billedfortegnelse, hvorimod der savnes en samlet litteratur- og kildefortegnelse.

Værket giver med andre ord en fyldig dækning af de fleste af krigens militærhistoriske aspekter og kommer på samme tid ganske langt omkring i de økonomiske, sociale og politiske sider af konflikten. Kun ét aspekt lades fuldstændig ubehandlet – og det savner man til gengæld hårdt – nemlig snaphanevirksomheden. Det klinger unægtelig hult og lidet overbevisende, når man i forordet undskylder denne mangel ved at henvise til »moderne fremstillinger af blandt andre Knud Fabricius og Alf Åberg«. De udkom begge for omkring 35 år siden og lever på ingen måde mere op til de krav, vi i dag må stille til en

moderne undersøgelse af ældre guerillakrigsførelse. Den manglende behandling af dette aspekt er et fejlgreb fra tilrettelæggerens side og skammer desværre den helhed, som ellers præger bogens komposition.

En egentlig anmeldelse af et samleværk som det foreliggende, hvor der ikke findes en samlende tese og et gennemgående fortolkningsmønster, men hvor der er lige så mange indfaldsvinkler, som der er forfattere, er en umulighed. Det ville heller ikke yde de enkelte forfattere den retfærdighed, de har krav på, hvorfor det ikke skal forsøges.

Generelt er der imidlertid grund til at fremhæve, at værket – bortset fra et enkelt bidrag – bygger på et grundigt arbejde med primærmaterialet og giver læseren solid og ofte ny viden om Den skånske Krig. Undtagelsen er Poul T. Cohrts korte bidrag om landgangen ved Rå, som ikke bringer mere, end man i forvejen kan læse sig til i Politikens Danmarkshistorie. Det er ærlig talt så tynd en kop te, at man må undre sig over, at redaktørerne har ladet det passere, eller at de i det mindste ikke har maget det så, at der kom en smule mere kød på den opgave, som Cohrt fik stillet.

Bortset derfra føler man sig som læser helt tryk ved forfatternes kompetence, og man må samtidig glæde sig over det overblik og den indsigt, som præger mange af bidragene. Det gælder ikke mindst de bidrag, der er forfattet af Göran Rystad, Svend Ellehøj, Finn Askgaard og Arne Stade, selv om sidstnævnte vist nok kunne have lært et og andet med hensyn til vurdering af berettende materiale af Sven Lundkvists paradigmatiske undersøgelse af kilderne til slaget ved Breitenfeld 1631. Det skal dog straks medgives, at rekonstruktion af et indviklet feltslags mange faser på grundlag af et ofte stærkt smin-

ket beretningsmateriale er og bliver en utrolig indviklet affære.

Historieskrivningen om Den skånske Krig er ikke omfangsrig, og den har hidtil været stærkt præget af, at krigens militære sider har været behandlet i militære generalstabsværker, mens civile historikere har holdt sig til dens politiske, økonomiske og sociale aspekter. Det korte af det lange er da, at vi med dette værk nu har fået en totalbehandling af krigen uden tidligere tiders adskillelse af civile og militære aspekter. Også i denne henseende er bogen et yderst velkomment tilskud til krigens historiografi og et håndgribeligt udtryk for de senere års forbedrede samarbejde mellem militære og civile historikere. Når hertil lægges, at værket også på adskillige punkter bringer ny, veldokumenteret viden, er der god grund til at lykønske de to militærhistoriske kommissioner og værkets to redaktører med dette første resultat af et godt samarbejde.

Knud J. V. Jespersen

Bente Dahl Hansen: *Betler eller almisselem. Studier i offentlig fattigforsorg i Sjællands stifts landsogne 1708-1802*. (Landbohistorisk Selskab, 1984). 80,- kr.

Denne studie af den offentlige fattigforsorg før de store fattiglove af 1802 er en delvis omarbejdet specialeafhandling fra Københavns Universitet, som blev afleveret til bedømmelse i 1979. Årene er imidlertid ikke løbet fra fremstillingen, og den er også i dag et velkomment supplement til den eksisterende, ret sparsomme, forskning vedrørende forsorgsforholdene i perioden 1708-1802.

I en række klart afgrænsede kapitler gennemgås den eksisterende litteratur, kildematerialet, den lovmæssige bag-

grund i 1708-forordningen og de senere ændringer i tilknytning til denne lov op igennem 1700-tallet. Derpå følger en gennemgang af fattigvæsenets administratorer og deres indbyrdes funktionsområder, af de forskellige forsørgelsesmåder, af fattigvæsenets indtægter og udgifter samt til sidst en gennemgang af klientellet fra en række udvalgte sogne.

Mest givende forekommer gennemgangen af de forskellige forsørgelsesmåder og deres udbredelse på Sjælland samt afsnittet om klientellet at være. Udbredelsen af de forskellige forsørgelsesmåder på Sjælland er vist kartografisk sogn for sogn for årene ca. 1740, 1760 og ca. 1785, og trods de store huller i kildematerialet lykkes det for forfatteren overbevisende at dokumentere, at Harald Jørgensens opfattelse i værket *Studier over det offentlige Fattigvæsenets udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede* af, at omgangsbespising var den mest anvendte forsørgelsesmåde i 1700-tallet, ikke holder stik, men at man i hovedsagen leverede ydelserne til de fattige på deres bopæl i naturalier eller i penge.

Endvidere påvises en udvikling over tid, således at pengeforsørgelse omkring 1785 var blevet den dominerende forsørgelsesform. Noget andet og betydeligt vanskeligere er det imidlertid at dømme om tilstrækkeligheden af de ydede naturalier og/eller pengebeløb til de enkelte nødlidende. Her synes Bente Dahl Hansen at vurdere dette ret positivt på et spinkelt grundlag, bl.a. henholder hun sig til Maria Rytters konklusioner vedrørende forholdet på Fyn uden at diskutere dette punkt særligt ud fra det sjællandske materiale. Portionerne i varer eller penge bliver mindre ved uddelingerne til de enkelte i løbet af 1700-tallet, og det forekommer som om Bente Dahl Hansen her underbetoner de for de fattige skæbnesvangre konsekvenser af overgangen